

Hangarau

HANGARAU

Ko te iho o te hangarau kei te waiata e whai ake nei. Mai i te whakaharatau hangarau a ō tātou tūpuna tae noa ki ngā tukanga hangarau o te ao hurihuri, i whakatakotohia e ō tātou tūpuna he huarahi hei whāinga mā tātou.

*Tikina atu i tuawhakarere
I te ao kōhatu
Ngā mōhiotanga o rātou mā
Hei kawe i a tātou i roto i te ao tūroa
Kua takoto kē te whāriki i rarangahia e rātou
Wānangahia, tuakina kia tau
Rangahaua kia maumahara
Manakohia kia whiwhi ai
Te mātauranga Māori motuhake*

Kia tipu ake te kākano hangarau ki ā tātou ākonga, me whakawhiti kōrero, me raweke, me whakamātau kia mau tonu.

Te Whaitake o te Ako i te Hangarau

Me whaitake ngā kaupapa hangarau kia kore ai e whāia mō te kore noa iho.

Mā te hangarau ka tū rangatira ngā ākonga. Hei whakahia i ngā mōhiotanga hangarau, ka tīmata i te ao Māori me tōna hāngai ki te ao hurihuri. Me aro anō ki ngā uara, ngā pūkenga, me ngā mōhiotanga hangarau o te ao e taunga ana ia.

Te Hanga o tēnei Wāhanga Ako

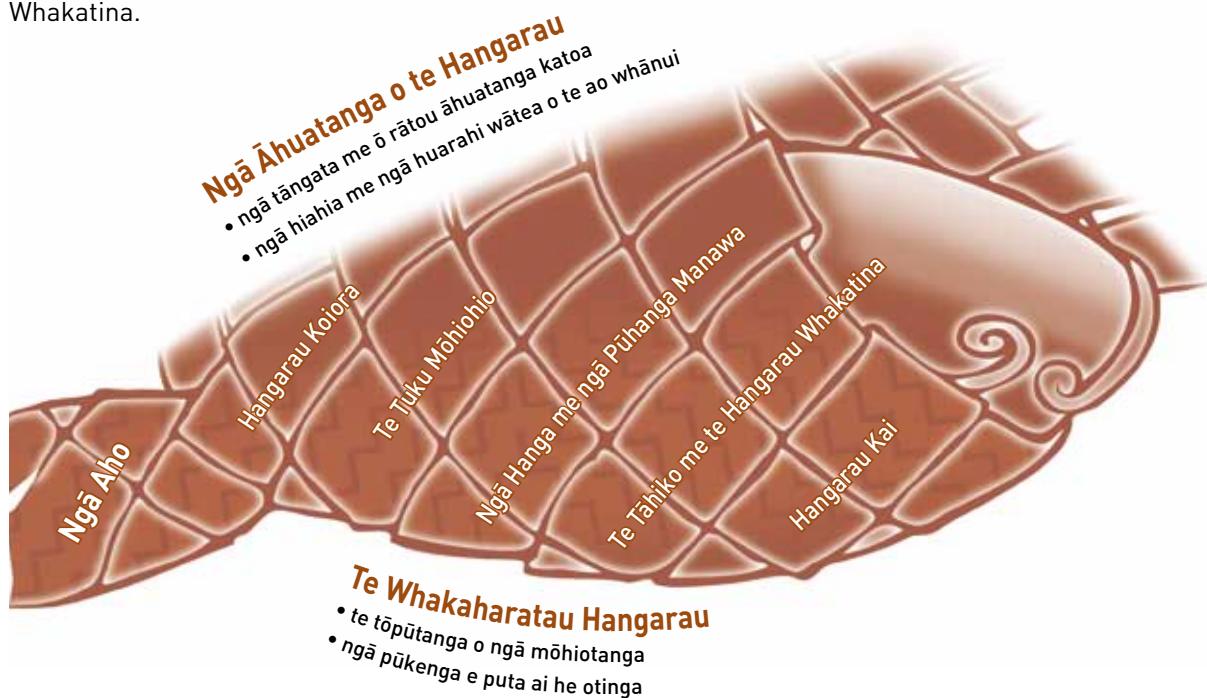
E rua ngā whenu, ko Ngā Āhuatanga Matua o te Hangarau me Te Whakaharatau Hangarau. Kātahi ka taka mai ki ngā aho hangarau e rima. Ko te Hangarau Kai, ko te Hangarau Koiora, ko Ngā Hanga me ngā Pūhangā Manawa, ko Te Tuku Mōhiohio, ko Te Tāhiko me te Hangarau Whakatina.

E tika ana kia tūhuratia ngā āhuatanga o ngā momo matū kei ia kaupapa hangarau. Ā, he wāhi anō mō te āta whakaaro ki te taha hātepe me te taha whakanao. Kei roto aua wāhanga i te mahere hohoa a te ākonga.

He rerekē ngā mōhiotanga kei ia whenu. Me hono ngā whenu e rua ki ngā aho kua kōwhiritia hei tūāpapa mō te mahi hangarau.

Mai i te kaupapa whānui ka taka iho ngā aho hei āwhina. Tērā pea e rua, e toru rānei ngā aho e hāngai ana.

Me hāngai te aromatawai ki ngā whāinga kei ngā whenu.

HANGARAU

Ngā Āhuatanga o te Hangarau

Ka whakaahuatia te whakaharatau hangarau e:

- ngā tāngata me ū rātou āhuatanga katoa;
- ngā hiahia me ngā huarahi wātea o te ao whānui.

Ka rangahau, ka tūhura ngā ākonga kia mārama ai rātou ki ngā uara me ngā whakapono o te tangata, kia mārama anō ki te pāpātanga o aua āhuatanga ki te whakahiatotōhangarau.

Ka mōhio ki te tiaki whenua, ki te tiaki taiao, me te pāhekotanga i waenganui i te whakaharatau hangarau me te hapori. Ko te ira atua, ko te ira tangata e noho ngātahi nei te tangata me te whenua.

Me whakaaro ki ngā mahi toitū a ngā tūpuna tae noa mai ki tēnei wā. Me āta titiro ki te pānga o te otinga hangarau ki a Papatūānuku rāua ko Ranginui.

Toitū te whenua, whatungarongaro te tangata. Toitū te whenua, toiora te tangata.

Te Whakaharatau Hangarau

I roto i tēnei whenu ka pakari haere ngā mōhiotanga me ngā pūkenga hangarau.

Ko te whakaharatau hangarau te tōpūtanga o ngā mōhiotanga me ngā pūkenga e puta ai he otinga.

Ētahi Pūkenga Hangarau:

- te whakaraupapa i ngā mahi hei hātepe;
- te tautohu i ngā hiahia me ngā huarahi wātea hei painga mō te tangata;
- te arotake i ngā hātepe me te otinga i runga i te aro nui ki te take;
- te tīpako me te whakamahi i ngā mātāpono hangarau;
- ngā pūkenga ā-ringa, ngā pūkenga auaha e puta ai he otinga.

Ētahi Mōhiotanga Hangarau:

- ngā mahi hangarau a ngā tūpuna tae noa ki ēnei wā;
- te āheinga ki te whakatutuki i tētahi hiahia i runga i te tika;
- kia marama ngā ākonga ki ngā hapori, ki ngā ahurea me ngā tāngata taketake;
- kia marama ngā ākonga ki ngā mātāpono hangarau me te tika o te whakamahi.

Ngā Aho	Hei whakamārama
Hangarau Koiora	Ko tā te hangarau koiora, he whakamahi i ngā pūnaha whai oranga hei raweke i ngā tukanga māori, hei painga mō te tangata. Tērā pea, ko te whakatipu ā-wai, ko te rongoā, ko te tiaki rauropi rānei e tata korehāhā ana. Ka whai wāhi hoki ki te tūhura i ngā tini āhuatanga o te raweke ira.
Te Tuku Mōhiohio	Ko te tuku mōhiohio, he whakawhitī mōhiotanga, arā ko te reo, me ngā toi ataata pērā i te whakairo, tae atu ki te tuhi, mā te pene, mā te rorohiko, mā te aha atu rānei. He tirohanga whakamua, whakamuri hoki.
Ngā Hanga me ngā Pūhangā Manawa	Ka tīmata te hanga ki ngā hanga māmā noa, pērā i te pouaka kawe, ka piki ake ki ngā hanga uaua, pērā i te pā tuna, i te tāwhiti kiore, i te manu aute. Ka mārama ki te hononga me te pānga i waenganui i ngā wāhangā o te hua, me te tino take o ia wāhangā.
Te Tāhiko me te Hangarau Whakatina	Ko te tāhiko te hoahoa, te hanga, me te whakanao i ngā pūnaha hiko me ngā pūrere tāhiko. Ko te hangarau whakatina te whakahaeretanga o ēnei pūnaha pūrere tāhiko.
Hangarau Kai	Ko te hangarau kai, ko ngā āhuatanga katoa o te whakatipu, te hauhake, te tohu, te tunu, te rokiroki me te tākai kai. Ka tūhuratia hoki ngā āhuatanga kawekawe o ngā tūmomo kai hei whakahiatotōhangarau i ētahi atu kai.

TAUMATA 1

Ngā Āhuatanga o te Hangarau

1. Ka tūhura i tō rātou ao, ka titiro ki:
  - ngā whakapono me ngā uara o te tangata;
  - te whakamahi i ngā rawa o te taiao o mua, o nāianei hoki.

1. Ka whakawhitiwhiti kōrero mō te hononga o te tangata me te taiao, arā:
  - ka whakamārama i ngā uara e whakamahia ana e te tangata;
  - ka whakamārama i ngā tikanga o te whakamahi rawa.

Te Whakaharatau Hangarau

2. Ka tūhura, ka tautohu i:
  - ngā hua hangarau whānui;
  - te take me te whakamahi i ngā momo hua.
3. Ka whakaputa, ka whakatairanga i ūna hiahia hei mahere māmā, arā:
  - te āhua o te hua;
  - ngā rawa;
  - he hātepe kia tīmataria ai te hanga.

2. Ka rangahau, ka whakahia i ūna hiahia hei mahere. Ka whakaaro hia ēnei:
  - he hātepe;
  - ngā mātāpono;
  - ngā momo rawa.
3. Ka whakamātau, ka aromātai i te otinga i runga anō i te āhua o:
  - te hiahia, te huarahi wātea rānei;
  - ngā rawa kua whakamahia;
  - ngā mātāpono.

TAUMATA 3

TAUMATA 4

Ngā Āhuatanga o te Hangarau

1. Ka tautohu, ka whakaputa whakaaro e pā ana ki:
  - ngā whakahiatotanga hangarau i roto i ngā wā;
  - ngā whakapono me ngā uara;
  - ngā tikanga ka whakamahia e te tangata.

1. Ka āta whakaaro ki ngā uara me ngā whakapono kua whakamahia, kia mārama ai ngā āhuatanga o te otinga kua puta. Me āta whakaaro ki:
  - ngā mātāpono hangarau;
  - te hāngaitanga ki te tangata;
  - te pāpātanga ki te taiao;
  - te pānga i ngā wā e heke mai nei.
2. Ka mārama ki ngā hua o te whakawhitiwhiti kōrero i waenganui i te hapori me te ao whānui.

Te Whakaharatau Hangarau

2. Ka whakaraupapatia he mahere hoahoa whaitake.
3. Ka whiriwhiria ngā kōrero e pā ana ki ngā mātāpono ka whakamahia.
Tērā ko:
  - te taha rerehua;
  - te whaikiko;
  - te mauroanga;
  - te māiatanga;
  - ngā tikanga haumaru.
4. Ka whakamātau, ka aromātai i te hoahoa.
Ka kōwhiritia tētahi huarahi kia tika rawa.

3. Ka whakamahia he mahere, ka whakamātauria kia kitea:
  - te whanaketanga;
  - te tōtika o te mahi.
4. Ka whakahiatotia ngā pūkenga ā-ringa, ā-hinengaro, taha auaha anō hoki.
5. Ka whakamātauria te hua i runga anō i te āhua o te hiahia me te urupare a ngā kiritaki.
6. Ka mārama ki te whakahaere o ngā pūnaha hangarau.

TAUMATA 5

TAUMATA 6

Ngā Āhuatanga o te Hangarau

1. Ka whakatairanga i ū rātou ake whakapono, uara rānei hei otinga:
  - mō te whānau, te hapori, te hapū, te iwi rānei, ā, ka tūhura i te pāpātanga ki ētahi atu ahurea, hunga kiritaki hoki.
1. Ka tirohia ngā uara me ngā whakapono o iwi kē, ka:
  - whakahāngai ki te otinga;
  - mōhio ki ngā whakaharatau;
  - whakarite ki ngā hangarau a tangata kē;
  - mārama ki ngā ārai me ngā huarahi wātea ka taea.
2. Ka tūhura i ngā āhuatanga matua o te tangata e pā ana ki:
  - ngā pūnaha, ngā tukanga rānei;
  - te hiahia o ngā kiritaki;
  - ngā rautaki whakatairanga ki te kiritaki.

Te Whakaharatau Hangarau

2. Ka tātari i ā rātou mahere hoahoa me ngā mahere hoahoa a ērā atu ki te:
  - tautohu i ngā whakatakotoranga pai ake;
  - kōwhiri i ngā rawa e tika ana;
  - whakarite i te hātepe.
3. Ka kimi rautaki hei whakatairanga i ngā otinga kua puta.
3. Ka arohaehae i ngā whakatakotoranga hoahoa whaiaro, ā ētahi atu hoki, hei āwhina.
4. Ka whakamātautau i ngā raraunga me ngā mōhiotanga hou kia puta ai he otinga tika.

TAUMATA 7

Ngā Āhuatanga o te Hangarau

1. Ka tūhura i ngā momo hangarau ka taea te whakarerekē i roto i ngā āhuatanga o te tangata, me ngā rauropi katoa, pērā i:
  - te whakaōrite whaioranga;
  - te raweke ira tangata.
2. Kia mārama ki ngā pāpātanga ki ngā whakapono o te tangata.
3. Ka tūhura, ka tautohe i ngā painga ohaoha o ētahi otinga me te pānga ki:
  - ngā whānau, hapū, iwi rānei;
  - ngā rohe, te motu, te ao whānui hoki.

1. Ka taukumekume i te pāpātanga o te otinga hangarau ki:
  - ngā uara, ngā whakapono, me ngā waiaro;
  - ngā matatika o te tangata;
  - te ao tōrangapū;
  - te toitūtanga;
  - te taha ohaoha.

Te Whakaharatau Hangarau

4. Ka arohaehae i ngā otinga whaiaro, ā ētahi atu hoki, kia ahu whakamua ai te mahi.
5. Ka aromātai, ka whakamātau i ngā otinga, kia taea ai te whakarerekē, te whakahāngai.
6. Ka kōwhiri i ngā whakatakotoranga kia tika ai te otinga.
7. Ka whakatairanga, ka parahau i ngā otinga i runga anō i te āhua o te hiahia, o te urupare a te kiritaki, a te hapori whānui hoki.

2. Ka whakawhanake i ngā pūkenga whakahaere mahi kia puta ai he otinga.
3. Ka whakarite rautaki hei whakatairanga i ngā otinga.

